सदेवंत सावळींगानो गायनरुपी नाटक.

રચનાર

ઠ૦ દામોદર રતનસી સોમાણી.

દુહો.

તત્વજ છે ચૈતન્યનું, જગતનું પોષણ પ્રેમ;
શુભી સ્વર્ગ સમતે કરે, જો ઉર વિવેક નેમ.

મુંબઈ:

સુબોધપ્રકાશ છાપખાનામાં છાપ્યું.

સંવત ૧૯૪૦. સને ૧૮૮૪.

કિમ્મત [illegible].

सारी चाय, सस्तो भाव.
नगमे तो पाछी.

एक वखत लई जुओ अने खातरी करो.

ચીનાઈ ચાહ રતલ ૧ ના	૨૦	
ફ્લાવર પીકુ નં. ૧	૨	
ફ્લાવર પીકુ નં. ૨	૧	
સુંદરચીનાઈ રોઝ પોચ્યાંગ...	૧	
સુપર ફાઈન પાચાંગ.	૦	
ફ્લાવરી ઓરેંજ પીકુ.	૦	
ફાઈનેસ્ટ સેન્ટેડ આરેંજ પીકુ.	૦	
ઇમપીરીયલ કેસોકોંગો	૦	૧
કેસો કોંગો	૦	૧
કોંગો	૦	૮

હિંદુસ્થાની ચાહ. રતલ ૧ ના.

કાંગ્રાવેલી ફ્લાવર પીકુ.	૧	૮
કાંગ્રાવેલી એક્સ્ટરા ફાઈન આરેંજ પીકુ	૧	
કાંગ્રાવેલી એક્સ્ટરા ફાઈન પીકુ...	૧	૨
દામોદર મીક્ષ્ચર	૧	૨
રાયલ ફેમાલી મીક્ષ્ચર	૧	૦
કાંગ્રાવેલી પીકુ સોચાંગ.	૧	૦
કાંગ્રાવેલી સોચાંગ	૦	૧૨
ઇન્ડીયન કોંગો.	૦	૧૦
અરોકન મીક્ષ્ચર.	૦	૧૦

सदेवंत सावळींगानो गायनरुपी नाटक.

નાટક પાત્ર.

સદેવંત..........કનકાપુરીનો રાજા.

સાવળીંગા........કનકાપુરીના નગરશેઠની પુત્રી.

ભાભી.............સાવળીંગાની.

વીરમદે...........પારાસુર ગામનો રાજા.

રુપાસા.............પારાસુર ગામનો નગરશેઠ.

(જોગી, મેહેતાજી. છોકરાઓ, દરબારીઓ,
સીપાઇઓ, દાસ. દાસી, સાહેલીઓ. વગેરે.)

પ્રવેશ ૧ લો.

(સાવળીંગાના મેહેલમાં જવાના રસ્તાપર એક જોગી પ્રવેશ કરે છે)

જોગી— (નાથ કૈસે ગજકો બંદ છુડાયો—એ રાગ.)

પ્રભુ તોરે નામકી લેહે મોહે લાગી.છોડ દુનીયા ભયા હું મેં ત્યાગી-ટેક.
માતા પીતા સુત બંધવ હએ સબ. માયા કે અનુરાગી;
છોડ દીઓ હે પ્રપંચ એ મનસે, ભક્તિ તેત તોરી માગી.—પ્રભુ.
ગલી ગલી જાત હું અલેક જગાવન, ભીક્ષા દેત સુભાગી;
સો ભીક્ષા હમ દેત ગુરુકું, જો સિદ્ધ હે બડે ત્યાગી.—પ્રભુ.

(મેહેલના દ્વાર પાસે આવી ભીક્ષા માગેછે.)

સાવલીંગા—(બારીમાંથી.)

[આજ કાહાન મોહે લીનો બાંસરી બજાઈ—એ રાગ.]

જલદી લે બાવાજી લોટ આપું તને પ્રીતથી;
આપું તને પ્રીતથી કે કુળ મારાની રીતથી.—ટેક.
મુખ મારૂં આજ સુધી કોઇએ દીઠું નથી,
તે મુખ હું ધર્મ અર્થે ઢાંકતી નકી નથી.—જલદી.

(જોગી સામું જોય છે; જોગી મુરછીત થઈ પડે છે.)

ભાભી—(આવીને)

[ન કર કસદ અયે દેવ બેદાદકા—એ રાગ.]

અરે નણદી આ શું કીધું બુરૂં કામ ?
જીવતો તો હમણા થયું કેમ આમ ?
રહી ઘર પીતાને શું હત્યા કરે !
પલમાં સજીવ એ શી રીતે મરે ?

સાવલીંગા—મેં માર્યો હોય તો હું રે મરૂં;
મુવો એ આપે તેને હું શું કરૂં ?
બુરી ભાભી આવું શું બોલે કરૂર;
જોઈ આંખ ફાટી મુવો એ જરૂર.

(જોગીના મોંઉપર પાણી છાંટે છે, એટલે તે હુશીયાર થાય છે.)

સાવલીંગા— [તુજે હે શોખ મીલનેકા—એ રાગ.]

અરે બાવા તું લે ભીક્ષા, લેઈને માર્ગે તારે જા;
શરમ નહિ તુજને થાયે, થઈ બાવો ને મોહાયે.

જોગી—ભીક્ષા મેં માંગતા એસી, નહિ ખુબસુરતી તુજ જેસી;
કહા જોગીકા ઈતના માન, તેરે જોબનકા દે મોય ..॥

સાવલીંગા—પીટચા એવું તું શું બોલે, બોલતાં બોલ નહીં તોલે;
કહીશ જો બાપને મારા, બુરા થશે હાલ તો તારા.

જોગી— બાત નહીં સુનતી મેરી, ફજેતી મેં કરૂં તેરી;
સદેવંતકું ચેતાવું જાય, જુલ્મસેં આ કરેગા ન્યાય.

(જાય છે.)

પ્રવેશ ૨ જો. એક રસ્તો.

(સદેવંત ને જોગી દાખલ થાયછે, જોગી ગુસ્સામાંજ માલમ પડે છે.)

સદેવંત—(જોગીને) [જમેસ્તાનમે કુચ એસા ખીલતા—એ રાગ.]

અરે બાવાજી તું ફરે કેમ ઉદાસ?
મારા રાજમાં કોણે કીધો નીરાશ?
બોલ જલદી કહે કોણે દીધુંરે દુઃખ?
થયું કેમ જોગીનું નિસ્તેજ મુખ?

જોગી— [અરે લાલદેવ ઇસ તરફ જલ્દ આ—એ રાગ.]

ગયા ભીક્ષાકું નગ્ર મેં આપકા;
વાં દેખા મેને એક દુજા ચંદ્રમા;
મૃગલોચની થી ખડી કામની;
ન ભુતલમેં એસી મીલે ભામની;
ન પની એસી તેરે રંગ મેહેલમે;
સચી અપ્સરો આઇ઼ ઓ સ્વર્ગસે!
ખુબી ઉનકી મુખસે ક્યો કેરી કહે!
અરે કોન ઉસકે નમસ્કાર સહે!
ગયા થા મેં ભીક્ષાકું આજ ઉનકી પાસ;

સુંદર દેખકે મુખ હુવા મેં નીરાશ.
નગર શેઠકી લડકી એ સાવલીંગા;
સફલ કર તેરા જન્મ મિલ ઉન્કુ જા;
(જોગી જાય છે.)

સદેવંત— [બોહોત તેરા ચમકત જેસા નુર—એ રાગ.]
પ્યારી નામ સાંભળી થયો છું ઉદાસ.—ટેક.
દીઠા વીના તુજને ઓ પ્યારી, પામ્યો છું મોહ પાશ.—પ્યારી
શોધ કરી વેગે મેળવું તુજને, ન મળે થાઉં નીરાશ.—પ્યારી.
અદીઠ પ્રાયાએ કાળજું કોરયું શોધું હું તેનો અવાશ.—પ્યારી.
(જાય છે.)

પ્રવેશ ૩ જો. માતાના મંદીર આગળ ચોક.

(સાવલીંગા સાહેલીઓ સાથે આવી ગરબો ગાય છે. ને સદેવંત ગુપ્ત આવી સાંભળે છે.)

સાવલીંગા— ગરબો.

[જાની ભુધર રંગ ભરેલા, અથવા રઘુપતિ રામ હૃદયમાં રહેજોરે—એ રાગ.]

આવો બેની ગીત ગાઇએ પ્રીતેરે, અતી આનંદ ઉપજે એ રીતે-આ.
શુભ ઓછવનો દીન આજેરે, તેથી વાજીંત્ર રૂડાં વાજેરે;
જ્યમ ગગનમાં મેઘજ ગાજે.—આવો બેની.
આપો તાલી અતી ઉમંગેરે; જેથી રાગ ચડે પુર રંગેરે;
તો આનંદ માશે ન અંગે.—આવો બેની.
પગ મુકી તાલથી ચાલોરે; પુર રાગના રંગમાં મહાલોરે,
હંસ પેરે ફરી લીઓ હાળો.—આવો બેની. (સાહેલીઓ જાયછે.)

સદેવંત—(સાવલીંગાને અટકાવીને.)

[એરકોમે તેરે કોહેગમ—એ રાગ.]

પટ ઘુંઘટનો ખોલ તું. ઘુંઘટડે મુજ મન વસ્યું,
ચંદ્રવદની બોલ તું નેત્ર કટાક્ષે મન ફસ્યું—ટેક.
વરણુવ તારો સાંભળી, ઘાયલ મન થયું તહીં;
રખડી થાકયો શેહેરમાં, જોઈ પ્રીયાને મન હરયું.-પટ ઘુંઘટ.

સાવલીંગા.— [કયા અહોત દીનસે અયે સનમ—એ રાગ.]

કેમ ખોલું પ્રીતમ ઘુંઘટો, કેટલાક ઘુંઘટે ખુવાર થયા,
ખોઇ શુદ્ધબુદ્ધ શરીરની મુજ, નેત્રે હાલ હવાલ થયા—ટેક.
હું રંક જાત વણીકની, તમે કુંવર મોટા રાજના;
શું લાભ ખોલે ઘુંઘટો, મુજ મુખ જોય સાંજના.—કેમ.

સદેવંત—વચન આપું તુજને તુજવિના કો પરણું નહીં.
જો ના કહીશ તું મુજને તો કટાર ખાઈ મરૂં અહીં.

સાવ.—અકળાઇને તમે એટલા નહીં થાઓ વશ બહુ રીસને.
કુરબાન તુજપરથી કરૂં કંઈ વણીક લાખ દસ વીસને—કેમ.
ઉમેદ હોય જો તુજને વરવા તણી મને વાલમાં,
ફરી બેસ ભણવા સાથ મારી આવીને નિશાળમાં—કેમ.

સદેવંત—[બેદાદ મુજે યાદ હે વલાહ તુમારી—એ રાગ.]

સુંદરી થાયો આધીન મરજીને તારી;
અનેક સંકટ સહીને પણ કરીશ તને મારી.—ટેક.
પિતા જો મારો કે તારો લગ્નમાં નાખે વીઘન;
હજારો વીઘન વીતે પણ ન મુકું વીસારી.—સુંદરી.

સાવલીંગા.-- [કલ્યાણ રાગની સાખી.]

પ્રીતમ તારી પ્રીત ન વરણી જાય,
લગ્ન આપણાં ગુપ્ત રીતે બને એવો કરવો ઉપાય—ટેક.
નિશાળે પંડ્યા તણી, કરીએ છાના લગન;
મોજ કરો મન માનતી, પછી થઈને મગન—પ્રીતમ.
વખત થયો મુજને ઘણો, તેથી જાઊં હું હાલ,
વાલમ વેહેલા આવજો પ્રીતેથી નિશાળ.—પ્રીતમ.

સદેવંત—પ્યારી ઇચ્છા તુજતણી. પૂરણ કરવા કાજ,
બેસીશ હું નિશાળમાં. છોડી પાટ ને રાજ.—પ્રીતમ.

પ્રવેશ ૪ થો. એક નિશાળ.

(છોકરાઓ નિશાળમાં બેઠેલા દેખાય છે, કેટલાક રમે છે. કેટલાક વાંચે છે, એવામાં સાવલીંગા પ્રવેશ કરે છે.)

સાવલીંગા—(સ્વગત) રાગ સોરઠ.

[મારૂજી ચાંદની રાત—એ રાગ.]

પ્રીતમજી કેમ લાગી બહુ વાર. આવને વેગે હૈયાના હાર.—ટેક.
આપે કહ્યું તું પ્રીતે એવું મુજને,"પ્યારી વેહેલી આવજે નિશાળ"પ્રી.
રહી એકલી આપનું સ્મરણ કરૂં છું કરે જેમ બપૈયો પુકાર.—પ્રી.
જળવિના જેમ મચ્છ ન જીવે, તેમ તુજવિના હું આ વાર.—પ્રી.

[મોહન રસીયા આયે બગીચામેં—એ રાગ.]

પ્રીતમવિના કેવી શોભે પ્યારી, ચંદ્રવિના જેવી રાતડલી.—ટેક.
લેહે લગાડી પેહેલાં પ્રીતની, પછે ન કરવી ઘાતડલી.—પ્રીતમ.

હું તો જીવું છું આપ આધારે, તજીને મારી જાતડલી.—પ્રીતમ.
માટે રસીલા આવીને જલદી, પાળ તું તારી વાતડલી.—પ્રીતમ.
(છોકરાઓ ગાય છે.)

[કંગનવા મોરા કરસે સરક ગયોરે—એ રાગ.]

બધા સાથે—છોકરાઓ આવો છાપ કાંટે રમીએ આજેરે.
૧ છોકરો—મેહેતાજી ગ્યા છે બાહારે,
૨ છોકરો—બહુ મજા પડશે ત્યારે,
બધા સાથે—છોકરાઓ આવો છાપ કાંટે રમીએ આજેરે.
વડો નિશાળીઓ—મેહેતાજી જો આવેરે, સોટીથી ફટકાવેરે;
૧ છોકરો—બ્હીકણનો તું છે કાકો,
૨ છોકરો—નહીં અમ જેવો તું પાકો,
૧ તથા ૨ છોકરો—ધીસો એને ખોડ આડી દમવા કાજેરે. છો.
(વડાને મારે છે.)
૩ તથા ૪ થો છોકરો—(વચમાં પડીને,)—બસ બસ માર્યો છે બહુરે.
૧ છોકરો—ઠીકજ એ થયું સહુરે,
વડો નિશાળીઓ—મેહેતાજીને સંધું કહીશ,
૨ છોકરો—તો શીક્ષા તુજને દઈશ. (મેહેતાજી પ્રવેશ કરે છે.)
મેહેતાજી—માટે સોટીની સખત તુજને શીક્ષા છાજેરે.—છો.
મેહેતાજી— (ઈન્દ્રસભાનો રાગ.)

ઉઠોને છોકરાઓ જલદી આળસુ ન થાઓ,
શીખ્યા હોય જે કાલનો બે પાઠ કરી જાઓ.

છોકરો—એકડે એક, મેહેતાજીની ટેક; દાડીયા ઉપર સાચી,
ન આપે તો કાચી.

મેહેતાજી—ચુક્યો તું આ વાર સોટી, મારૂં હું બે ચાર; (મારેછે.)
વડા નિશાળીઆ બોલ તને, કેમ લાગી બહુ વાર.

છોકરો— સાંભળો મેહેતાજી તમને, કહું છું સાચી વાત;
તેડવા ગયો તો આ છોકરાને, મારી મુજને લાત.

મેહેતાજી—બોલ લુચ્ચા છોકરા તેં, કેમ મારી એને લાત;
પગ અંગુઠા પકડીને, ઉભો રે, મીનીટ સાત.

છોકરો— દાદી મારી મરી ગઈ, તેથી ગયો મશાણ;
ગોટી રમતાં એને દીઠો એ ચાડીઆને જાણ.

મેહેતાજી—નિશાળ તુજને સોંપીને, ગયો તો હું બહાર;
પછવાડેથી મસ્તી કીધી, ઉઠ બેસ કર હજાર.

છોકરો— મરી ગયો મેહેતાજી, ઉઠ બેસ કરી હજાર;
માટે હવે રજા આપો, લગાડો ન વાર.

(સદેવંત પ્રવેશ કરે છે.)

સદેવંત— (સ્વગત.)
[ગરહમને દીલ સનમકું દીયા—એ રાગ.]
સત્વર આવી બેઠી છે ત્યાં સુંદર મુજ પ્રિયા,
આપ્યું તે વચન પાળી કરવા લગ્નની ક્રિયા.—ટેક.
ગુરૂને મેં મોકલ્યો છે સામગ્રી લેવા,
ગાંધર્વ લગ્ન કરવાં છે, આજે નિશાળમાં.—સત્વર.
કાર્ય મારૂં પુરૂં કરવા કરૂં એક ઉપાય,
યુક્તિએ કાહાડું સર્વને, એકે ન રહે ત્યાં.—સત્વર.

સદેવંત—(મેહેતાજીને)—રાગ હોરી.
[ફાગનકે દીન ચાર સખીરી—એ રાગ.]
આજ સીધું દેવાને કાજ, ગુરૂજી માતાએ મારી બોલાવ્યાછે પ્રીતે-ટેક.

વ્રત ચાંદ્રાએણુ ઉજવ્યું તેથી, ઘોડો દેવો સહિત સાજ.—ગુરૂજી.
વેગે મોકલજો એવું કહ્યું મુજને, માટે પોંહાચોને મહારાજ.—ગુ.

મેહેતાજી— [રાત ન સારી આઇ નીંદ—એ રાગ.]

જાઉં છું કુંવરજી હું જલદી તમારે ઘેર,
મસ્તી ન કરે છોકરા સંભાળજો તે પેર. (જાય છે.)

સદેવંત—સાંભળો છોકરાઓ તમને ખુશી કરવા કાજ,
ઇચ્છું એવું મન થકી કે, છુટી આપું આજ.
બ્હીક તમે ન રાખશો. મેહેતાજીની લગાર.
જે કેહેશે એ તમને તેનો, જબાબ હું દેનાર.
(છોકરાઓ જાય છે.)

સાવલીંગા— (સદેવંતની પાસે આવીને.)

[શાદીએ જુલ્વએ ગુલફામ મુબારક હોવે—એ રાગ.]
હતી ઉમેદ મન વિષે તે પુરી કીધી ઇશ્વરે,
દરસન વિના પ્રીતમ તારા. દિલડું તો ઝુરી મરે.—ટેક.
અંતરમાં છે તલખના સદેવંત તારા નામની,
પરણું સાથે તારી જો, હઇડું મારૂં તો ઠરે.—હતી.
વાલમ તમે કહ્યું હતું, હું તેડી લાવીશ ગોરને,
કરશું લગ્ન નિશાળમાં ધરી પ્રેમ અંતરે.—હતી.
હજી ન ગોર આવીઓ, વખ્ત નિકળી ગયો ઘણો.
આવી કોઇ દેખશે તો, અર્થ એક નહીં સરે—હતી.

સદેવંત—ધીરજ તું ધર મનમાં જરા, ગોર હમણા આવશે,
ગાંધર્વ લગ્નની વીધિથી, પરણાવશે જલદી ખરે.—હતી.
(એક કાંણીઓ નિશાળીઓ પ્રવેશ કરે છે.)

સાવલીંગા—કાંણીઓ આવે છે લુચ્ચો, વાત કરશે ગુરૂ કને;
ચેતે પિતા જો માહેરો, તો લગ્નમાં વિઘ્ન પડે—હતી.
(સદેવંત કાંણીઆને મારે છે; કાંણીઓ નાસી જાય છે;
સદેવંત તેની પાછલ જાય છે; સાવલીંગા નિરાશ
થઇ પોતાને ઘેર જાય છે.)

પ્રવેશ ૫ મો. સદેવંતનો મેહેલ.

સદેવંત—(ઉદાસ થઈને.) એત.

ઓ દૈવ ! ઓ દૈવ ! શું કહું તુજને,
શું પ્રીયા વિયોગે રખડાવીશ મુજને.
મુજને દુઃખી કરવા શું માંડ્યો છે ઇલાજ,
ત્યારે બોલ, તેં શા માટે આપ્યું મોટું રાજ.
એવો અપરાધ મેં શો કીધો તારો,
કે પાડેછ વછેવો મુજ પ્રીયાથી મારો.
ખરા અંતઃકરણથી હું ચાહું છું જેને,
ભ્હીકણુ વાણીઆઓ શું લઈ જશે તેને.
ઓ દયાળુ દાતાર આ કેવો તારો ન્યાય,
કરતાં દુઃખી અમને નથી આવતી દયા.
કાલેજ પરણનાર હતી સાથે મારી,
તેને શું પરણશે કંજુસ વેપારી.
સાવલીંગા, સાવલીંગા, તુજવિના ફરવું,
હજાર ગણું સારૂં છે તેથી મરવું.

(એક દાસી કાગળ આપી જાય છે.)

શું હશે એમાં ? કેમ લાવી હાં ?

શું મુજ પ્રિયાની લખેલી આ પ્રેમ પત્રીકા?
ઓ ઉમેદ, ઉમેદ, તું બચાવેછે ઉમેદ!
વાંચું આ કાગળ કે પામું કાંઇ ભેદ. (વાંચે છે.)

રાગ હોરી.

પ્રીતમ વેહેલા આવજો રાતે, માતાને મંદીર સાર.— ટેક.
આપ વિયોગે ઝુરી હું મરૂં છું, નહીં કોઈ બચાવનાર;
તેથી અરજ સુણી તું દાસીની, મળવાને થાજે તૈયાર.—પ્રીતમ.
મુજ પિતાને જાહેર થયું સર્વે, બીના બની જે નીશાળ;
કાંણીએ કાળ મુખે કહી દીધું, વીતી આપણી સાર.—પ્રીતમ.
સંધ્યાકાળે સાથે લઈને સામગ્રી, ગાંધર્વ લગનની સાર;
ફેરા ફરી લેશું આપણે એકલા, પછે ન ચિંતા લગાર.—પ્રીતમ.
(વાંચ્યા પછી.)

[શુધ લાગ રહી તોરે આઠ પહર—એ રાગ.]

તુજ કારણ હું પ્રીય આતું તહીં.
ફરૂં જોગી થઇ જો મળે તું નહીં.—ટેક.
કરી લગ્ન તીઆં આજ આપણનાં,
પછી પાનજ પ્રીતીનું કરવું સહી.—તુજ.
છે ઉમેદ પ્રિયાને જે મળવા તણી,
પ્રભુ પાર ઉતાર તે સહાય થઇ.—તુજ.

પ્રવેશ ૬ ઠો. ગામનું પાદર.

(સાવલીંગા માતાની પુજા કરવા જાય છે.)

સાવલીંગા—[હમકું છાંડ ચલે બન માધુ—એ રાગ.]
પ્રીતમજીને મારે મળવાને જાવું, મન આનંદિત કરવાનેરે.—ટેક.

ઘણારે દિવસના નેત્ર વિયોગીને, દરશનનું પાન કરવાનેરે;
મનરે મોહનથી મારાં લગ્નરે આજે, હેતેથી આદરવાનેરે.—પ્રીત.
સહાય પ્રભુ આજ કરજે અમારી, અદકા વીઘન નડે અમનેરે;
તેથી તું તારીને આજે દયાળુ, અર્થ દેજે અમ સરવેનેરે.—પ્રીત.
માત પિતા થયા વેરી અમારા, લગ્ન ખુશીથી ન કરવા દિયેરે.
પોતાને ગમે તેનીસાથે પરણાવે, જન્મસુધી નાખે દુઃખ દરિયેરે—પ્રી.
લાભ ન જુવે પુત્ર કે પુત્રીનો, નામ ને પૈસામાં જઈને મરેરે;
બુઢો, કાણો, હોય લુલો કે લંગડો, ખીસાં પોતાનાં ભરવાનેરે.—પ્રીત.
તેવી વિપત આવી પડી મુજ ઉપરે, અણગમતાથી વરવાનેરે;
મુજ મન માન્યું સદેવંત સાથે, લગ્ન હેતેથી કરવાનેરે.—પ્રીતમજી.
તેથી મેં નિશ્ચે કીધો મરવાનો, દાસીએ ન દીધી મરવાનેરે;
મુજરે વેશે રૂપાશાને તે પરણી, સુખણી મુજને કરવાનેરે.—પ્રીત.

(જાય છે.)

પ્રવેશ ૭ મો. માતાનું મંદીર.

(સદેવંત આવી ઘુંટણભર બેસીને માતાની પ્રાર્થના કરે છે.)

સદેવંત— [ગુલ ચમનમે બીછુ છુપા બડા ઝેરી હયે—એ રાગ.]

કરી પ્રાર્થના માગું તુજ પાસ માતાજી આજે;
થાય મુજ પ્રિયાથી મેલાપ સહાય તું થાજે.
સહ્યું ઘણા દિવસથી દુઃખ વિયોગનું ભારી;
બળી છાતી થઇ છે રાખ કામજ્વરે કારી.
કરીએ તૈયારી કરવા જ્યારે લગ્ન;
અણચિંતવ્યું તે માંહી આવી પડે વિઘ્ન.

તેથી કૃપા કરી ઓ માત, પૂર હવે આશ,
નહીં તો જશે મુજ પ્રાણ, થતાંજ નિરાશ.

[અંદરથી દરવાજો બંધ કરી સુઇ જાય છે. સાવલીંગા પ્રવેશ કરી મંદીરનાં દ્વાર ઠોકે છે, પણ કોઇ જવાબ આપતું નથી એટલે]

સાવલીંગા— [મોહોલે પધારો મહારાજ—એ રાગ.]

વેહેલા ઉઘાડોને દ્વાર, સદેવંત વેહેલા ઉઘાડો,
એકલી બીહું છું હું બહાર, સદેવંત વેહેલા ઉઘાડો;
માટે લગાડો ન વાર, સદેવંત વેહેલા ઉઘાડો.—ટેક.
છે મનથી તુજ મશકરી, જીવજ મારો જાય;
ઉભી રહું ત્યાં એકલી, તેમ તેમ હૃદય ચીરાય.—સદેવંત
માત, પિતા મેં પરહર્યાં, તજી નાત ને જાત;
તમ અર્થે બની ઘેલડી, આવી માઝમ રાત.—સદેવંત.
હવે હદ થઇ વાલમાં, દરશણ ઝટ દ્યો આપ;
શકિત સહન કરવા નથી, તમ વિયોગનો તાપ—સદેવંત.

[આસપાસ કોઈ નજરે પડતું નથી, તેથી દેવલની ઉપરના ભાગથી અંદર દાખલ થાયછે. બારણું ઉઘાડી નાખે છે. સદેવંતને નિદ્રાવશ જોઈ તેને જગાડવાની તજવિજ કરે છે, પણ તે જ્યારે જાગ્યો નહીં ત્યારે નિરાશ થઈ સદેવંતનું મસ્તક પોતાના ખોળામાં લઇ માતાની સ્તુતિ કરે છે.]

સાવલીંગા— લલીત છંદ.

અરર અંબીકા માત મારિરે, હરખની ભરી આવિતી ખરે;
ક્યમ નિરાશ તેં મુજને કરી, દિનશિશુ દયા ચીત્તના ધરી;
પ્રિતમ ઘોર ઊંઘે અહીં પડ્યો, પ્રિય વિયોગ તો કર્મમાં જડ્યો;
જગવતા નહી જાગતો જરી, દુખણી માતરે શું મને કરી.

પ્રિતમ દાસિથી શું રિસાવિયા, ઉદક નેણમાં નાથ આવિયા,
હ્રદય તો બળે છે વિયોગથી, નીરખ દાસિને પ્રિય પ્રેમથી.

ભૈરવી ગજલ.

હું જાઉં તજી પ્યારા, મુજ પ્રાણ ત્યારે;
મુજ પ્રાણ ત્યારે, મુજ પ્રાણ ત્યારે—ટેક.
કાલે જવું જોશે, સાસરે મારે;
તેથી વેગે વાંચી પ્યારા, આવે તયારે.—હું જાઉં.

(તેની હથેલીમાં કાંઇ લખી, નિરાશ થઇને જાય છે. સદેવંત જાગે છે, અને સાવલીંગાને જોઇ નહીં એટલે.)

સદેવંત— બેત.

પ્રિયા પ્રિયા, તું કેમ આવી નહીં,
વ્યોગથી તારા બળી મરૂં હું અહીં.
કેમ ભુલી તું તારૂં આપેલું વચન,
બળી, બળી રાખ થાય છે મારૂં તન.
કયાં શોધું કયાં દેખું મુજ મનને જીતનાર;
દેખાવ દે, દેખાવ, નહીં તો મરીશ આ વાર.

(અકસ્માત પોતાના હાથ ઉપર નજર પડે છે.)

અરે, કોણે લખી ભર્યો મારો હાથ,
શું પ્રિયાએ આવી કીધોછ વજ્રપાત ?
"સદેવંત, સદેવંત, તુજ પાસ આવી હું,
જગાડ્યો ઘણો પણ જાગ્યો નહીં તું.
જેવી ઉમેદથી આવી'તી તુજ પાસ,
તેવીજ જતી વખતે થઈ છું નિરાશ.
લગ્ન જે સાથે હતાં મારાં થનાર,

તે સાથે મેં પરણાવી એક દાસી હુશીઆર.
તો પણ જવું જોઇશે સાસરે કાલે,
નાઉમેદ દુઃખી દિલ, ખુરે હવાલે.
જોઇશ હું જરૂર એક માસ તારી વાટ,
નહીં આવશે જો તું તો કરીશ આપઘાત "

(વાંચી રહ્યા પછી ઝુસ્સામાં.)

ઓ ગાંધી! ઓ ગાંધી! આપી ગોળી કેવી બસ!
માગી મેં જાગરણની, તો કર્યો નિદ્રાવશ.
હા ! ઉમેદ હતી કરવા પ્રિયાથી મુલાકાત,
તેમાંથી પાડી વછવો કીધો મારો ઘાત.
ઓ સાવલીંગા, સાવલીંગા, ન આપું તુજને છેહ, -
મેળવીશ તુજને હું, કે પાડીશ મારી દેહ.

(જોગી થઇને તેની શોધમાં જાય છે.)

પ્રવેશ ૮ મો જંગલ.

સદેવંત— (જોગીને વેશે ફરે છે.)

[મત કર માન ગુમાન—એ રાગ.]

પ્રભુ કર મારી સહાય, પ્રીયાવિના દુઃખી ખરો હું—ટેક.
કામરે જવરથી બળી હું મરૂં છું માટે મેળવ સુજ નારરે—પ્રીયા.
પાપ જો પૂર્વે કીધાં હોય મે તેથી તું મુજને ઉગારરે—પ્રીયા.
જંગલે જંગલ ફરી બહુ થાકયો, કંઇ ન મળ્યા સમાચારરે—પ્રીયા.

(જવા માંડે છે, પણ તે ઠેકાણે બે રસ્તા જોઇ ઉભો રહે છે; એટલામાં એક મોટા પથ્થરઉપર કંઇ લખેલું; નજરે પડે છે, તે વાંચે છે.)

બેત.

"ડાબો માર્ગ છોડી, જમણે આવો સાર,
લખ્યા પ્રમાણે આવવે નિશ્ચે મળશે નાર.
આવશે એજ રસ્તે પારાસુર ગામ,
જ્યાં આવવાથી પુરી થશે તારી હામ" (વાંચ્યા બાદ.
ખચીત, ખચીત, આ અક્ષર સાવલીંગાના છે;
જરૂર, જરૂર, જાઊં હવે એજ રસ્તે. (જાય છે.)

પ્રવેશ ૯ મો. નદીકિનારે પારાસુર ગામનું પાદર.

(સદેવંતના હાથમાં લખેલું છે તેથી પશુપ્રમાણે નદીમાં મોં બોળીને પાણી પીએ છે, એટલામાં સાવલીંગાની દાસી પાણી ભરવા આવે છે અને સદેવંતને એ પ્રમાણે પાણી પીતો જોઇને.)

દાસી—(સ્વગત) [અરે લાલદેવ ઇશ તરફ જલ્દ આ—રાગ.]

અરે આ અજબ જેવી દીસે છે વાત,
પીએ પાણી મ્હોડે ન બોળે એ હાથ;
જઈ પાસ તેને પુછું વાત એ,
શા માટે પાણી પીએ એમ તે.

(સદેવંતને) અરે! ઓ જોગી તું દિવાનો થયો,
કે પાણી પણ પીતા તું, ભૂલી ગયો;
કરીને કૃપા વાત સાચી તું કેહે,
શા માટે તું જોગીને વેશે ફરે।

સદેવંત—હું પુછું તને ઓ ભલી બાઈ વાત.

સાચે સાચી કહી દે સુંદરી તું એ બાત;
ફરે છે કોની આણ આ નગરમાં,
સુખી કે દુઃખી કોણ રહે તું જ્યાં!

દાસી— [ખલકનાર ખુદા ખાવીંદ—એ રાગ.]

વીરમદે રાજ કરે છે જ્યાં, સર્વમાં દુઃખી સાવલીંગા.
હું દાસી ઘર તણી એના, તેથી જાણું છું એ બીના.

સદેવંત—અરે બાઈ કરી કૃપા, ખબર કેહે સાવલીંગાને જા;
સદેવંત વેશ જોગીને, કારણ તારેજ આવે છે.

દાસી—ચાલો સાથે તમો મારી. ચિંતા મનથી વીસારી;
મેલાવું સાવલીંગાથી હું. તને જે છે અતી પ્યારી.

[બંને જાય છે.]

પ્રવેશ ૧૦ મો (સાવલીંગાનો મેહેલ.)

સાવલીંગા—(ઉદાસ થઇને એકલી.)

[સુધીઆણી ફળ જાણી નરનારી ભણો—એ રાગ.]

દયા આણી દીલજાની, તમો આવી મળોરે;
પ્રીયા દુઃખી છે તમારી—મળો—દયા.
આપ વીયોગે બળી હું મરૂં છું;
તેથી તમો જલદી આવી મને સ્હાય કરોરે.—પ્રીયા દુઃખી.

[સઇયાં કે ચીત્ર બીન પ્રીતમ પ્યારે—એ રાગ.]

પ્રીતમ વીયોગે ઝુરી મરૂં હું, મળવું મન લલચાવેરે—ટેક.
મધ્ય મધ્ય રાત્રે હું ઝબકી ઉઠું, નયણે નીદ્રા ન આવેરે;
વેરી નેત્ર નથી ભેગા મળતાં, સ્વપને પીયુ દરશાવેરે—પ્રી.
ઈશ્વર પાંખ આપે જો મુજને. ફરૂં ન હાલે આવેરે;

પોહોંચું પલકમાં પ્રીતમ પાસે, હેતે હૈયે લગાવેરે.—પ્રી.

(સદેવંત પ્રવેશ કરે છે અને સાવલીંગાને જોઈ આનંદથી તેણીને ભેટવા જાય છે, એટલામાં રૂપાસા આવી પોહોંચે છે.)

રૂપાસા—(સાવલીંગાને) ગીત.

સસુર, ઓ નીર્લજ, કરેછે શું એ કામ,
પત્ની થઇને મારી, બોળેછ મારૂં નામ.
(સદેવંતને) ધારતી નથી દુષ્ટ, શું કોઈની લગાર ?
ચખાડું સ્વાદ તને, જલદી આ વાર,
(સીપાઈઓને)સીપાઈઓ મારા આવો, જલદી તમે અહીં,
બાંધી એને (મુસ્કે) જાઓ, રાજાપાસ લઇ.

(લઇ જાય છે.)

પ્રવેશ ૧૧ મો. (રાજસભા.)

(વીરમદેરાજા રાજ્યાસનઉપર બેઠેલો છે. પ્રધાન,વજીર, કોટવાલ વગેરે દરબારીઓ તથા રૂપાસા શેઠ પણ હાજર છે. સીપાઇઓ સદેવંતના હાતમાં બેડી નાંખી બેને કેદી કરીને લેઈ આવે છે.)

રૂપાસા—(રાજાને)

[અરે લાલદેવ યે તુને ક્યા કિયા—એ રાગ.]

અરે રાજાજી હું કરૂં છું પ્રમાણ, ખરે એક મોટું આવી પડયું કામ;
પરણ્યો છુ હું પત્ની એક સાવલીંગા;જતો તો તેનાં ઘરમાં જોગીડાઆ.

મારાં ઘરમાં તે એ શા માટે ગયો,ઠરે જો અપરાધી તો શીક્ષાજ દો.

વીરમદેરાજા—અરે જોગી તું જલદી કેહે સાચી વાત;
ખોટું કહીશ તો થશે તારી ઘાત.
જરા તારા મનમાં તું બીતો ન થાં;
સાચા તરફનો થશે મારો ન્યાય.

(સદેવંત રાજા વીરમદે આગળ ઘુંટણભર બેસી.)

સદેવંત— [કહું કયા ફલકકા સતાયા હું મેં—એ રાગ.]
કહુ શું નશીબે દુખીઓ કીધો છે,
ભેખ પ્રીયાને વીયોગે લીધો છે.—ટેક.

હતી જે પ્રીયા ગામમાં પાસ મારી;
લાવી એણે મુજને જખમી કીધો છે.—કહું.

હતું જેનું દીલ પણવાં સાથ મારી,
લઈ આવી એણે કીધી દુખઆરી.—કહું.

પિતાએ તેના એમ કહ્યું સાવલીંગાને,
પરણવું જોશે તારે રૂપાસાને.—કહું.

નહી ચાલ્યું કંઇ સાવલીંગાનું ત્યાં જ્યારે,
મરવાનો નીશ્ચય એણે કીધો ત્યારે.—કહું.

કહ્યું આવીને દાસીએ તેને ત્યારે,
હું પરણું રૂપાસાને વેશે તમારે.—કહું.

બચાવી રૂડી દાસીયે પ્યારી મારી,
હજી તે મુજ અર્થે રહી છે કુંવારી.—કહું.

કરીને કૃપા મુજપરે સાવલીંગાને,
કરીદે હવાલે હવે જલદી મારે.—કહું.

રૂપાસા— (ગરહમને દીલ સનમકુ દીયા—એ રાગ.)

સુણો રાજાજી જોગી એ કરે છે ખોટી વાત.—ટેક.
કરે છે ખોટી વાત રાજા, કરે છે ખોટી વાત;
હજારોના દેખતાં પરણ્યો હું, સાવલીંગાની સાથ.—સુણો.
જો મરજી હોય તમારી, કરવા ખરેખાત;
તેડાવું હું દાસી મારી, કહેશે સાચી વાત.—સુણો.

વીરમદેરાજા.—(સીપાઇને)[અરે લાલદેવ ઇસતરાકે કલામ એ-રાગ]

સીપાઈ તું જલદીથી દોડીને જા,
દાસીને સાવલીંગાની લાવ ત્યાં.
(સદેવંતને) ભલા જન તું જલદી કેહે સાચી વાત.
શુરા ક્ષત્રી જેવી દીસે તારી જાત.

(સદેવંત રાજાના હાથમાં એક કાગળનો લખોટો આપે છે વાંચતાંજ તરતજ આનંદમાં આવી સદેવંતને ભેટી પડે છે.)

વીરમદેરાજા—(રૂપાસાને) [ઉપર પ્રમાણે રાગ.]

અરે ઓ દગાખોર, પાપી, ચંડાલ,
મુજ ભાણેજના કેવા કીધા તેં હાલ.
(પ્રધાનને) શાણા પ્રધાન જલ્દી કરો એક કાજ,
પેહેરાવો સદેવંતને સોનેરી સાજ. (બંને જાય છે.)

વીરમદેરાજા—(રૂપાસાને) [ઉપર પ્રમાણે રાગ.]

જો હરશે નહી પરણી સાથે તારી,
તો આજે લગન હું કરીશ તે ફરી.
હશે જેની સાથે ખરી એની પ્રીત,
પરણાવીશ હું તેની સાથે ખચીત.

(સીપાઇ દાસીસહિત પ્રવેશ કરે છે.)

વીરમદેરાજા—(દાસીને)

[મોરી ગુઇઆ લચક લચક ચલત મોહન આવે—એ રાગ.]

સયાણી દાસી સાચુ બોલંતા, સુખણી તું તો થાય—ટેક.
બીક રાખંતાં, ખોટું ભાખંતાં જીવ તારો જાય—દાસી.
કોણ પરણી રૂપાસાને કહી દે ને મુજ પાસ—દાસી.

દાસી—[સાડે તીન પઇસે શેર મછલી ના બેચુંગી—એ રાગ.]

રાજા વાત કહું છું સાચી, પરણ્યો સાથ મારી એ,
પરણ્યો સાથ મારી એ, પરણ્યો સાથ મારી એ—ટેક.
લગ્ન તો મારા થયાં આ રૂપાસાની સાથ,
ચોરી ફેરા ચાર ફર્યાં છે, મેલવી મુજથી હાથ—રાજા.
સાવલીંગા એ સાથે વરવા, કરતી 'તી નીજ ઘાત,
જીવ બચાવવા બાઇ તણો, મુજ બદલે દીધો હાથ—રાજા.

રાજા—બોલ એ રૂપાસા, તને પુછું ખરેખાત,
પરણ્યો છે તું આની સાથે, કે નહી કેહે તે વાત.

દાસી—રાજા વાત કહું છું સાચી, પરણ્યો સાથ મારી એ.

રૂપાસા—લગ્ન કીયા કરતી વખતે, ખબર પડે તે કેમ;
ઘુંઘટ તાણી પડખે બેસે, કેમ પડે નજરે.

દાસી—રાજા વાત કહું છું સાચી, પરણ્યો સાથ મારી એ.

રાજા—ખાતરી મારી થઇ ચુકી. તું પરણ્યો દાસી સાથ,
ચેન કરો દાસીની સાથે, સાવલીંગા નહી મળે.

દાસી—રાજા વાત કહું છું સાચી, પરણ્યો સાથ મારી એ.

રાજા—દાસી વેહેલી જઇને સાવલીંગાને તેડી લાવ;
પરણાવું હું મારે હાથે, આજ સહેલ તને.

દાસી—રાજા, ખુશી થઈ હું બહું, આખર થઈ એની કૃતે.

(પ્રધાન તથા સદેવંત આવે છે.)

રૂપાસા—(સદેવંતને) [તુજે હે શોખ મીલનેકા—એ રાગ.]

ખબર નહી મુજને તારી, કે છે એ તુજ તણી પ્યારી,

અજાણે દુઃખ સહ્યું છે જે, ક્ષમા તેની મને કરજે.

(દાસી આવે છે.)

સદેવંત—મેહેનત લઈ દાસીએ ભારી, બચાવી મુજ તણી પ્યારી,

તેથી માની તું મારી વાત, પત્ની જાણીને દેજે હાથ.

(રૂપાસા અને દાસીનો હસ્તમેલાપ કરાવે છે; સાવલીંગા

આવે છે, અને આનંદથી સદેવંતને ભેટે છે.)

સદેવંત— [બતીઆં એસી મન બોલો—એ રાગ.]

તું મારી પ્યારી હવે થઈ મારી, તુજરે વિયોગે સહ્યું દુઃખ ભારી-૨.

જોગીને વેશે ફર્યો હું જંગલમાં, સહ્યું સંકટ મેરે ઘણું ત્યાં.—તું.

સાવલીંગા—થયેલી વાલમ વાત સર્વે વીસારી.

પ્રીતથી મુજને કરી રાખ તારી.—તું મારી.

વીરમદેરાજા—(સદેવંતને સાવલીંગા સાથે હસ્તમેલાપ કરાવીને.)

(અરે લાલદેવ એ તુજે ક્યા હુવા—એ રાહ.)

ખુશીથી કરી આપું છું હું લગન, કરો મોજ નીર્ભે થઈ મન મગન.

પ્રભુ જોડું રાખે તમારૂં અમર, કરો રાજ નીતીથી પૃથ્વી ઉપર.

જુલમ કોઈ ઉપર ન કરશો કદાચ, દુખીયા તણી સહાય કરવી સદાય.

સાવલીંગા—(સદેવંતને)

[ઘરસે યાં કોન ખોદાકે લીયે લાયા મુજકો—એ રાગ.]

મનમોહન કેવા બુરા તારા હાલ આ,

અગાઢ હતો તેથી થયો તું બેહાલ આ.

એવો બળાપો કીધો કેમ કારણ મારી તેં,
ઘડી ન મનથી તારી પ્રીયા વીસારી તેં.
હવે કર જોડી પ્રભુનો ઉપકાર માનું છું,
અંતે તેની કૃપાથી તુજને પ્યારા પામી છું.

સદેવંત—ખરા અંતઃકરણથી કહું છું પ્યારી વાત આ,
ચાલો સર્વે મળી કરીએ પ્રભુની પ્રાર્થના.

સદેવંત અને સાવલીંગા—(ઈશ્વર પ્રાર્થના.)

[છંદ ગાંરી તારે ઓઢણે મેવાડોરે મલીન—એ રાગ.]

કરીયે પ્રભુજી પ્રાર્થના કે નામી તુજને શીશ—ટેક.
દયા સીંધુ દીન બંધુ ભક્તનો દાતાર,
સાચે મને સેવે તેને, ઉતારે ભવ પારરે.—કરીયે.
ધ્યાન ધરે ભક્તિ કરે, ઈચ્છાથી મન ભાય,
જેવી જેની તેવી તેની, પૂર્ણ કરે તું સાંયરે.—કરીયે.
મહીમા તારો સચ્ચીદાનંદ, જીભે કહ્યો ન જાય,
મુજ અલ્પ મતીથી તારા, ગુણ કેમ ગવાયરે.—કરીયે.
તું માયાળુ, તું દયાળુ, તુજ કળા અપાર.
પાપીને તું દંડ કરે છે, ધરમીનો દાતારરે.—કરીયે.
વીયોગી પ્રીતમ પ્યારીનો, થયો છે મેલાપ,
સંકટ સહીને અંતે મળ્યા, એ તારો પ્રતાપરે.—કરીયે.

समाप्त.

આ ચોપડીઓ નિચે લખેલે ઠેકાણેથી મળશે.

સંગિત નાટક સંગ્રહ	૨ ૦	૮	૦	
મૃચ્છકટીક નાટકસાર	૦	૮	૦	
ગોપીચંદ નાટક...	૦	૮	૦	
કામસેન રસિકા નાટક	૦	૮	૦	
સીતાહરણ નાટક	૦	૮	૦	
વિરસિંહ ચંદ્રિકા નાટક	૦	૬	૦	
ચારૂઠોલા નાટક.	૦	૪	૦	
શીરીન ફરહાદનો ઓપેરા	૦	૪	૦	
હજરતે અફ્જલ યાને ફરેબે સૈતાન	૦	૩	૦	
નારાયણરાવ પેશવાનો ગાયણરૂપી ખેલ ...	૦	૩	૦	
સિતાસ્વયંવર નાટક	૦	૩	૦	
સદેવંત સાવલીંગાનો ઉર્દુ ઓપેરા	૦	૨	૦	
કામસેન રસિકા નાટકના ગાયનો.	૦	૧	૦	
વિરસિંહ ચંદ્રિકાનાં ગાયનો	૦	૧	૦	
ઓખાહરણનો ગાયણરૂપી ઓપેરા	૦	૧	૦	
રૂકમાણીહરણનો ઓપેરા	૦	૧	૦	
વીરમતી નાટકનાં ગાયનો	૦	૧	૦	
મદાલસાનો ઓપેરા	૦	૧	૦	
કરણઘેલા, નાટકના ગાયનો	૦	૧	૦	

કચ્છમાંડવી—નાખોરી ચાંપશી ખેમરાજ વોરાબજાર.

ભાવનગર—પાનાચંદ તેજા. બુકશેલર નવી બજાર.

દેશાવરથી વેચવા માટે મંગાવનારને પોણુંભાવે મળશે.

દામોદર રતનશી. કાલકાદેવી. ના. ૨૭. મુંબઈ.